

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-194>

УДК 37.091.12.011.3-051:373.3]:316.647

Люлька Г.А.

Полтавський національний педагогічний університет
імені В.Г. Короленка

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО УЧНІВ

Анотація. Розкрито особливості використання інтерактивних технологій для формування толерантного ставлення вчителів початкових класів до учнів. Визначено педагогічну толерантність як інтегративну динамічну професійну особистісну якість, що виявляється в діяльності педагога і є засадою його особистісного і професійного розвитку, ціннісного ставлення до всіх суб'єктів освітнього процесу. Наголошено на необхідності формування толерантності в ході включення вчителів початкових класів в різні види діяльності через апробацію ціннісних орієнтацій. Вказано на провідні інтерактивні технології формування педагогічної толерантності, серед яких: групове обговорення, дискусія, мозковий штурм, робота в парах і мікрогрупах, обговорення конкретних ситуацій, круглий стіл, рольова гра, творче завдання та розробка проекту. Описано їх характеристики через самостійне і групове вирішення вчителями початкових класів заданих ситуацій як сприяння становленню толерантних установок і вираженню толерантної поведінки. Обґрунтовано роль інтерактивних технологій в ході оволодіння педагогом толерантністю для здійснення суб'єкт-суб'єктної діалогічної взаємодії зі школярами відповідно до принципів особистісно-орієнтованого підходу.

Ключові слова: толерантність, толерантне ставлення вчителя початкових класів, інтерактивні педагогічні технології, формування толерантного ставлення, взаємодія.

Liulka Anna

Poltava V.G. Korolenko National Pedagogical University

INTERACTIVE TECHNOLOGIES FOR THE FORMATION OF TOLERANT ATTITUDES OF PRIMARY CLASS TEACHERS TO PUPILS

Summary. The peculiarities of using interactive technologies to form a tolerant attitude of primary school teachers to students are revealed. The pedagogical tolerance is defined as an integrative dynamic professional personal quality, which is manifested in the activity of the teacher and is the basis of his personal and professional development, value attitude to all subjects of the educational process. The necessity of forming tolerance in the course of inclusion of elementary school teachers in different types of activities is emphasized through the testing of value orientations. The role of interactive technologies in the course of mastering teacher's tolerance for subject-subject dialogical interaction with schoolchildren in accordance with the principles of personality-oriented approach is substantiated. The leading interactive technologies of forming pedagogical tolerance are indicated, including: group discussion, discussion, brainstorming, work in pairs and microgroups, discussion of specific situations, round table, role play, creative task and project development. Their characteristics are described through the independent and group decision of the teachers of the elementary classes of the given situations as promoting the formation of tolerant attitudes and the expression of tolerant behavior. The role of interactive technologies in the course of mastering teacher's tolerance for subject-subject dialogical interaction with schoolchildren in accordance with the principles of personality-oriented approach is substantiated. It is emphasized that group discussion contributes to the implementation of tolerant behavior as favorable for effective discussion. In the course of the discussion there is an emotional involvement of the subjects of communication. Discussion technology is based on the mutual respect of the participants who, alternately presenting arguments and counterarguments, listen and try to accept each other's point of view without limiting their own thoughts, thereby developing the ability to interact with others. Brainstorming stimulates creativity and allows you to come up with a solution in a short time. The roundtable eliminates prejudice, allows one to express one's personal opinion without regard for authority, and forms a tolerant orientation in the process of interaction. Working in pairs and microgroups promotes value assignment, helping to recognize tolerance as a benchmark in the discussion process. In the context of the formation of tolerance of primary school teachers, the case method allows us to simulate future professional behavior, to correlate the theoretical idea of the essence of tolerance with reality. The creative task of rethinking theoretical knowledge contributes to the formation of values of tolerance. Project development is used to secure tolerant installations in the process of life. Role play involves the interaction of teachers according to the game rules in the process of modeling activities.

Keywords: tolerance, tolerant attitude of elementary school teacher, interactive pedagogical technologies, formation of tolerant attitude, interaction.

Постановка проблеми. Професія педагога традиційно вважається досить складною для засвоєння і реалізації. Тим часом ця професія є однією з найважливіших, без якої суспільство не в змозі підтримувати своє існування, реалізуючи спадкоємність поколінь. Педагог повинен проявляти не тільки інтерес до своєї діяльності, а й певні особистіс-

ні якості, які забезпечують його професійний розвиток.

Успішна діяльність вчителя початкових класів в особистісно-орієнтованій моделі освіти можлива за наявності толерантного світогляду і дотримання толерантності в поведінці. Педагогічна взаємодія з використанням інтерактивних технологій характеризується високим ступенем

інтенсивності спілкування її учасників, спільною діяльністю, цілеспрямованою рефлексією учасників над результатами своєї діяльності і взаємодії, забезпечуючи ефективне формування толерантного ставлення до учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Окремі аспекти толерантного ставлення вчителів початкових класів розглядаються в працях І. Алексеевої, В. Комісарова, Н. Коиух, І. Корунця, Л. Латішева, О. Матієнко, В. Провоторова, Н. Стасюк, Л. Черноватого та ін. Проблему застосування інтерактивних технологій задля професійного розвитку педагогів вивчають Н. Герасимович, В. Гузєєв, О. Каменюк та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність досліджуваної проблеми полягає в тому, що аналіз наукової літератури свідчить про недостатнє висвітлення процесу формування толерантного ставлення вчителів початкових класів до учнів, вагоме місце серед яких займають інтерактивні технології.

Мета статті. Метою роботи є аналіз ролі і особливостей використання інтерактивних технологій для формування толерантного ставлення вчителів початкових класів до учнів.

Виклад основного матеріалу. Педагогічна толерантність є істотним проявом ключових компетенцій, оскільки повністю відповідає вимогам метапредметності, узгоджується з основними цілями освіти, структурою діяльності суб'єкта і сутністю процесу придбання соціального досвіду.

Педагогічна толерантність – це інтегративна динамічна професійна особистісна якість, що виявляється в діяльності педагога і є засадою його особистісного і професійного розвитку, ціннісного ставлення до всіх суб'єктів освітнього процесу. Відповідно до неї вчитель, маючи власну життєву позицію, поважає і визнає право іншого сприймати, мислити і діяти інакше, розрізняє цінність різноманіття, а також готовий будувати взаємодію з урахуванням різних точок зору учасників освітнього процесу [2, с. 39].

Формування толерантності, переконує Н. Котух, відбувається в ході включення вчителів початкових класів в різні види діяльності через апробацію привласнених цінностей як внутрішнього регулятива поведінки. Необхідно використовувати наявний потенціал змісту освіти, збагачуючи її в інформаційному, діяльнісному та рефлексивно-аспектах, зокрема, розкриваючи особливості розуміння сутності (дефініція, види, рівні сформованості, критерії) і проявів (в сучасному інформаційному середовищі, навчально-виховному процесі, міжособистісному спілкуванні) толерантності [3, с. 4].

О. Матієнко наголошує, що вказаний процес реалізується не тільки за рахунок створення доступу до відповідної інформації, але і за рахунок технологій, які залучають педагогів до регульованої цінністю толерантності діяльності. Ними виступають, на думку науковця, інтерактивні педагогічні технології, за яких учасники освітнього процесу взаємодіють один з одним, приймають участь у діалозі, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми і завдання, моделюють ситуації і т.д. Вони передбачають самостійне і групове вирішення вчителями початкових класів заданих ситуацій, що сприяє не тільки привлас-

ненню толерантних установок, але й вираженню толерантної поведінки [4, с. 30].

Провідними для формування толерантності у вчителів початкових класів є, як стверджує Н. Стасюк, такі інтерактивні технології, як: групове обговорення, дискусія, мозковий штурм, робота в парах і мікрогрупах, обговорення конкретних ситуацій, круглий стіл, рольова гра, творче завдання та розробка проекту [5, с. 47].

Групове обговорення заохочує активну участь кожного в розвивальному процесі. До викладача (ведучого) ставиться вимога чітко виділити проблему, над вирішенням якої буде проводитися робота. Результатом групового обговорення є групове рішення, винесене спільно з викладачем. Найчастіше цей метод може бути використаний спільно з іншими при підведенні підсумків. Сама форма роботи, при якій відбувається зіткнення різних точок зору, сприяє реалізації толерантної поведінки як сприятливої для результативного проведення обговорення. В рамках цієї технології привласнюється ціннісне ставлення, оскільки зіткнення інтересів учасників провокує їх конструктивний розвиток.

Повною мірою це ж стосується і дискусії, що створює загальне поле розумової діяльності і дозволяє виявляти і зіставляти різні точки зору, знаходити рішення спірних питань. Вплив дискусії на формування толерантності полягає в тому, що в її процесі відбувається емоційне залучення суб'єктів спілкування. Це дозволяє розглядати її як засіб, що сприяє не тільки розумінню проблеми, але й привласненню тих чи інших ідей інших учасників процесу.

Ця технологія, виявляючи розмаїття точок зору, формує особисту думку педагога, допускаючи існування інших. Технологія дискусії ґрунтується на взаємоповазі учасників, які, почергово наводячи аргументи і контраргументи, вислуховують і намагаються прийняти точку зору один одного без обмежень власних думок, за рахунок чого розвивається вміння взаємодіяти з іншими. Результативність дискусії залежить від актуальності обраної проблеми обговорення, від прояву активності і такту учасників, від їх поінформованості і зацікавленості у вирішенні проблеми [1, с. 50].

Розглядаючи технологію мозкового штурму в рамках формування толерантності, відзначимо, що мозковий штурм дозволяє не тільки вирішувати поставлену проблему, активізуючи креативні здібності вчителів початкової школи. Він являє собою спеціальним чином організовану дискусію, спрямовану на пошук визначної ідеї. Використання цієї технології стимулює творчі здібності і дозволяє за короткий час висунути рішення (а іноді й кілька) для розв'язання проблеми. Правильно організований мозковий штурм включає три обов'язкових етапи, шор відрізняються організацією і правилами проведення.

На попередньому етапі проблема повинна бути чітко сформульована. Відбувається відбір учасників мозкового штурму, визначення ведучого і розподіл інших ролей учасників залежно від поставленої проблеми і обраного способу проведення.

Генерація ідей – основний етап, від якого багато в чому залежить успіх всього мозкового штурму. Головне на цьому етапі – якомога більша кількість ідей, тому не робиться ніяких обмежень щодо їх висування, що саме по собі

може бути позначено як умова формування толерантності. Вводиться повна заборона на критику і будь-яку (в тому числі позитивну) оцінку висловлюваних ідей, так як оцінка відволікає від основного завдання і творчого налаштування, вітаються незвичайні і навіть абсурдні ідеї.

Узагальнення, відбір і оцінка ідей дозволяє виділити найбільш цінні ідеї і отримати результат мозкового штурму. На останньому етапі, на відміну від попереднього, оцінювання не обмежується, а навпаки, вітається. Методи аналізу та оцінки ідей можуть бути дуже різними. Успішність вказаного етапу безпосередньо залежить від того, наскільки «однаково» учасники розуміють критерії відбору та оцінки ідей. Цей етап також стимулює розвиток толерантного ставлення до висунених в процесі мозкового штурму ідей – найчастіше вони різноманітні і дуже сильно відрізняються один від одного.

Круглий стіл також є різновидом групової дискусії, особливістю якої є підкреслено рівне становище всіх учасників. Це знімає упередження, дозволяє висловлювати особисту думку без врахування авторитету і формує толерантну орієнтацію в процесі взаємодії. Успішність присвоєння учасниками ідеї про їх рівність, про цінність кожної думки забезпечує організація приміщення для дискусії (педагоги сидять навколо загального столу обличчям один до одного) і принцип «вільного мікрофона» (кожен може взяти участь в обговоренні). Результатом круглого столу є винесене з поставлених питань рішення. Доцільно використовувати цю технологію в період отримання первинної інформації з проблеми толерантності [7, с. 9].

Робота в парах і мікрогрупах належить до технології кооперативного навчання. Вчителі об'єднуються для виконання спільного завдання, але кожен з них виконує якусь її частину. Технологія дозволяє активізувати кожного педагога, формує групову свідомість і позитивну взаємозалежність, розвиває комунікативні навички. Вона сприяє присвоєнню ціннісного ставлення, допомагаючи в процесі обговорення визнати толерантність орієнтиром життєдіяльності.

Кейс-метод (аналіз конкретних ситуацій) – це вивчення і продукування рішення в певній ситуації (як вигаданої, так і з практики). У контексті формування толерантності вчителів початкових класів він дозволяє змоделювати майбутню професійну поведінку, співвіднести теоретичне уявлення про сутність толерантності з реальністю. Такий дещо «відірваний» від реальності аналіз ситуації дозволяє розвинути аналітичне і системне мислення, пережити і за рахунок цього розвивати толерантне ставлення.

Творче завдання також вимагає від педагога подання відомого теоретичного матеріалу в новій формі. Переосмислення теоретичних знань сприяє формуванню цінностей толерантності. Крім того, творчі завдання можуть бути включені в інші технології: висування ідей при мозковому штурмі, складання ситуацій для кейс-методу, розробка продукту в методі проектів і т.п. Технологія передбачає активну творчу діяльність, в результаті якої відбувається закріплення правил толерантної поведінки [6, с. 6].

Розробка проектів – одна з інтерактивних педагогічних технологій, що використовується для закріплення толерантних установок в процесі життєдіяльності. Залежно від масштабу поставленої перед вчителями проблеми вони самостійно набувають знання, яких бракує, використовують їх для розв'язання різних завдань, набувають комунікативні навички і розвивають дослідницькі вміння. У контексті формування толерантності важливим є її закріплення в процесі створення продукту – результату виконання проекту.

Рольова гра передбачає взаємодію вчителів за ігровими правилами в процесі моделювання діяльності. Технологія передбачає вільну імпровізацію, завдяки чому задіюється емоційна складова і забезпечується присвоєння сформованої цінності. Діяльнісна основа гри вимагає від педагогів дотримання поведінки, налаштованої ціннісною орієнтацією на толерантність, за рахунок чого забезпечується її закріплення.

Висновки і пропозиції. Для результативного формування толерантного ставлення вчителів початкових класів до учнів необхідне не тільки використання наявного змісту, але і його збагачення. Розширення і поглиблення змістовної та процесуальної сторін толерантності розкривається через інформаційний, діяльнісний і рефлексивний аспекти діяльності. Педагогічна толерантність потребує розширення професійних знань і уявлень за рахунок освітнього матеріалу і ціннісного ставлення як готовності до толерантної поведінки.

Залучення вчителів початкових класів до діяльності, що вимагає толерантної поведінки, проводиться за рахунок застосування інтерактивних освітніх технологій. Вони забезпечують формування у педагогів мотивації до засвоєння і побудови системи знань про сутність, прояви, цінності та значущість толерантності, а також ціннісного ставлення до проблем спілкування з учнями.

Перспективами подальших досліджень є визначення педагогічних умов використання інтерактивних технологій на різних етапах формування толерантного ставлення вчителів початкових класів до учнів.

Список літератури:

1. Дризлова В. Вчимося бути толерантними. *Початкова школа*. 2019. № 6. С. 48–51.
2. Козинець Н.П. Що таке толерантність? *Класному керівнику. Усе для роботи*. 2014. № 9. С. 38–42.
3. Котух Н. Особистість: від самоідентифікації до толерантності. *Імідж сучасного педагога*. 2016. № 2. С. 3–6.
4. Матієнко О. Виховання толерантності починається з учителя. *Рідна школа*. 2015. № 6. С. 29–32.
5. Стасюк Н. Формування толерантності у вчителів початкової школи. *Директор школи. Україна*. 2016. № 8. С. 46–48.
6. Ткачук В. Толерантність як складова гуманістичного виховання дитячих особистостей. *Освіта України*. 2016. № 20. С. 6.
7. Якухно І. Все про толерантність. Фундаментальна цінність відкритого суспільства. *Управління освітою*. 2017. № 20. С. 5–9.

References:

1. Dryzlova, V. (2019). Vchymosia buty tolerantnymy [Learning to be tolerant]. *Pochatkova shkola*, no. 6, pp. 48–51.
2. Kozynets, N. P. (2014). Shcho take tolerantnist? [What is tolerance?]. *Klasnomu kerivnyku. Use dlia roboty*, no. 9, pp. 38–42.
3. Kotukh, N. (2016). Osobystist: vid samoidentyfikatsii do tolerantnosti [Personality: from self-identification to tolerance]. *Imidzh suchasnoho pedahoha*, no. 2, pp. 3–6.
4. Matiienko, O. (2015). Vychovannia tolerantnosti pochynaietsia z uchytelia [Educating tolerance begins with the teacher]. *Ridna shkola*, no. 6, pp. 29–32.
5. Stasiuk, N. (2016). Formuvannia tolerantnosti u vchyteliv pochatkovoii shkoly [Formation of tolerance in elementary school teachers]. *Dyrektor shkoly. Ukraina*, no. 8, pp. 46–48.
6. Tkachuk, V. (2016). Tolerantnist yak skladova humanistychnoho vykhovannia dytiachykh osobystostei [Tolerance as a component of humanistic upbringing of children's personalities]. *Osvita Ukrainy*, no. 20, p. 6.
7. Yakukhno, I. (2017). Vse pro tolerantnist. Fundamentalna tsinnist vidkrytoho suspilstva [All about tolerance. The fundamental value of an open society]. *Upravlinnia osvitoiu*, no. 20, pp. 5–9.